

De vaste boekenprijs: een Europees probleem!*

Selma Kuurstra en Marjolijn Schat In de lidstaten van de Europese Gemeenschap wordt het binden van de prijs van het boek door nationale regelingen toegestaan. Het Verdrag van Rome verbiedt echter prijsafspraken tussen lidstaten onderling. Dit stelt met name die landen voor problemen die tot een van de grensoverschrijdende taalgebieden van de Europese Gemeenschap behoren. Dit probleem zou kunnen worden opgelost door het uitvaardigen van een Europese richtlijn voor het boek.

Binnen de Europese Gemeenschap wordt het boek behalve als economisch goed ook als cultuurgood erkent.¹ Dit verklaart waarom in de meeste landen, ondanks de nationale verboden op concurrentie beperkende maatregelen, een vaste prijs voor het boek wordt toegestaan.² Deze vaste prijs ontstaat doordat de uitgever de eindprijs van een boek bepaalt en niet de boekhandelaar; de zogenaamde verticale prijsbinding.³ Over het algemeen functioneren de regelingen waarmee de prijs van het boek gebonden wordt binnen de diverse landen naar tevredenheid. Er ontstaan echter problemen wanneer lidstaten onderling afspraken maken over het handhaven van een vaste boekenprijs. Artikel 85 van het Verdrag van Rome, het oprichtingsverdrag van de Europese Gemeenschap, verbiedt namelijk grensoverschrijdende prijsafspraken daar dit de concurrentie en het vrije verkeer van goederen beperkt. Dit verbod stelt met name de lidstaten

die tot een van de grensoverschrijdende taalgebieden van de Europese Gemeenschap behoren (Nederland, Engeland en Frankrijk) voor problemen, daar het boek in zekere zin afwijkt van andere produkten want 'sa zone naturelle de vente n'est ni son Etat d'origine, (...), mais la zone linguistique correspondant à la langue dans laquelle il a été édité'.⁴

De betrokken landen zouden graag zien dat het handhaven van een (minimum)prijs in de taalgebieden wordt toegestaan.⁵ Hiervoor is echter noodzakelijk dat de Europese Gemeenschap en (met name) de Europese Commissie een dergelijke maatregel ondersteunt en toestaat; bij voorkeur door het uitvaardigen van een Europese richtlijn voor het boek.⁶ Alvorens in te gaan op het beleid van de Europese Gemeenschap ten aanzien van de vaste boekenprijs wordt eerst het belang van deze prijsbinding onderstreept, daar ons inziens de vaste prijs voor het boekenvak onontbeerlijk is.

Het belang van de vaste boekenprijs

Bij het bepalen van de prijs van een boek moet de uitgever een evenwicht zien te vinden tussen de produktiekosten, de omvang van de oplage en de te verwachten vraag.⁷ De vraag naar een boek is van te voren zeer moeilijk te voorspellen. Dit betekent dat de uitgever bij publikatie van boeken een risico neemt; met name bij dichtbundels, bibliografieën en andere non-bestellers. Niet alleen voor de uitgever maar ook voor de voorraadhoudende boekhandelaar zijn juist deze boeken met een lage omloopsnelheid, een dure aangelegenheid.⁸ Boekhandelaren die de consument een breed assortiment willen bieden, zijn in de praktijk afhankelijk van boeken die veel en snel verkocht worden. Deze boeken dragen bij aan de produktie- en distributiekosten van boeken waar weinig vraag naar is; dit wordt wel de interne subsidiëring genoemd. Het voordeel van een dergelijke manier van financieren – een vaste verkoopprijs maakt dat mogelijk – is dat het boek niet van subsidies afhankelijk is, maar door de markt zelf gefinancierd kan worden.⁹ Het afschaffen van de vaste boekenprijs heeft grote gevolgen voor zowel de boekhandel als de consument. Uitgangspunt van de vaste boekenprijs is de bescherming van de voorraadhoudende en gespecialiseerde boekhandel, want die vervult immers de essentiële taak een ruime keuze aan boeken ter beschikking te houden.¹⁰ Dit is van groot belang daar andere verkoopkanalen als supermarkten en boekenclubs alleen boeken (*bestsellers*) aanbieden waar veel vraag naar bestaat. Afschaffing van de vaste boekenprijs betekent dat iedereen boeken tegen welke prijs dan ook kan aanbieden. Het is nauwelijks speculatief om te veronderstellen dat grootwinkelbedrijven in die situatie gaan stunten met de prijs.¹¹ De gespecialiseerde boekhandel zal hieraan niet mee kunnen doen want deze heeft de opbrengsten van de verkoop van bestsellers

(met vaste prijs) dringend nodig om ook titels waar minder vraag naar is op voorraad te kunnen houden. Wanneer nu de marge op de verkoop van bestsellers te klein wordt, zal de prijs van non-bestellers aanzienlijk moeten stijgen.¹² Bovendien bestaat de kans dat het verschijnsel van de 'impulsaankoop' geheel zal verdwijnen: de consument zal bij verschillende verkooppunten prijzen gaan vergelijken en het laagst geprijsde boek aanschaffen. Dit betekent wederom een afname van de verkoop van boeken bij de gespecialiseerde boekhandel.¹³ Veel boekhandels zullen met moeite het hoofd boven water kunnen houden of zelfs verdwijnen.

Het dalen van de prijs van bestsellers lijkt aantrekkelijk voor de consument, maar daar staat niet alleen de stijging van de prijs van de overige titels tegenover, maar ook een te verwachten afname in het aanbod van deze titels. Bovendien zal de beschikbaarheid van boektitels gelijke tred houden met de afname van het aantal boekhandels. Daarnaast zal de consument de serviceverlening van de gespecialiseerde boekhandel (zoals het bestellen van titels, bibliografisch onderzoek) bij boekenclubs en grootwinkelbedrijven ontberen.¹⁴ De afschaffing van de vaste boekenprijs heeft uiteraard gevolgen voor uitgever en auteur. Als de vaste boekenprijs wordt afgeschaft, zullen uitgevers boeken waarvan ze verwachten dat ze langzaam of moeilijk verkopen steeds minder publiceren.¹⁵ Ook het belang van de auteurs en vertalers is gediend met het bestaan van de vaste boekenprijs. Dit biedt hun een redelijke kans om een uitgever voor hun werk te vinden. Uitgevers zullen het minder snel aandurven om een grote hoeveelheid aan buitenlandse titels te vertalen, als het de vraag is of de verkoop een succes wordt.¹⁶ Het afschaffen van de vaste boekenprijs betekent bovendien een vershraling in het aanbod van boeken in

bibliotheken. Het gehele boekenaanbod zal veranderen, bepaalde genres zullen immers in mindere mate verkrijgbaar zijn. Door de hogere prijs van het boek kan de bibliotheek ook minder boeken aanschaffen.¹⁷

Het EG-beleid en de prijs van het boek

Bij de oprichting van de Europese Gemeenschap in 1957 werd in het oprichtingsverdrag geen aparte paragraaf voor cultuur opgenomen. Cultuurbeleid werd als een zuiver nationale aangelegenheid gezien. Ook de speciale positie van het boek (zowel economisch als cultureel) liet men onbesproken.¹⁸ Uitgaande van de gedachte dat het boek een economisch goed is, bestreed de Europese Commissie de regelingen in enkele lidstaten die de prijsbinding van boeken mogelijk maakte. Dat deze regelingen toch kunnen voortbestaan, komt voort uit het feit dat de Europese Commissie in beginsel geen wettelijke bevoegdheid heeft om in te grijpen in nationale regelingen tenzij die een grensoverschrijdend karakter hebben. De Europese Commissie heeft op basis van deze laatste bevoegdheid in willen grijpen in afspraken over een vaste boekenprijs tussen Nederland en Vlaanderen (het Nederlandse taalgebied) en Engeland en Ierland (het Engelse taalgebied).

In Nederland wordt de vaste boekenprijs sinds 1924 geregeld in het 'Reglement Handelsverkeer' van de door uitgevers en boekverkopers reeds in 1815 opgerichte Koninklijke Vereeniging ter bevordering van de belangen des Boekhandels (VBBB).¹⁹

In 1964 werd, op basis van de Wet Economische Mededinging, de collectieve verticale prijsbinding verboden, daar deze tot een voor consumenten onaanvaardbare inperking van de prijsconcurrentie zou leiden. Het ministerie van Economische Zaken heeft echter aan de VBBB in 1967 een ontheffing op dit

verbod gegeven 'vanwege de in het geding zijnde belangen van culturele aard en het gewicht dat aan deze belangen moet worden toegekend'.²⁰ Tussen de VBBB en haar Vlaamse zusterorganisatie de Vereeniging ter bevordering van het Vlaamsche Boekwezen (VBVB) bestond sinds 1949 een overeenkomst die ervoor moest zorgen dat in het ene land uitgegeven boeken in het andere land niet beneden de in het eerste land vastgestelde prijs werden verkocht.²¹ In 1977 heeft de Europese Commissie een procedure ingeleid tegen deze overeenkomst. Het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschap besloot in een arrest van 1984 dat deze overeenkomst verboden moest worden omdat de handel tussen de lidstaten werd beperkt.²²

In België bestaat de boekenmarkt echter voor 70 procent uit import van boeken uit Nederland. Voor deze 70 procent ontstond een situatie waarin de vaste prijs gedwongen werd losgelaten. De gevolgen hiervan waren zeer ernstig: de verkoop van bestsellers werd door de supermarkten overgenomen; vele kleine boekwinkels moesten sluiten; de dienstverlening nam af en de prijzen van de boeken stegen.²³ Ook Groot-Brittannië kent het systeem van de vaste boekenprijs: het *Net Book Agreement* (NBA) uit 1900, dat ook van toepassing is in Ierland. Het huidige NBA stamt uit 1957. Sindsdien is de rechtsgeldigheid van het NBA tweemaal in twijfel getrokken. Beide keren, in 1962 en 1989, werd echter door de rechtsprekende instantie ten gunste van de vaste prijs van het boek een uitspraak gedaan.²⁴ Hoewel de praktijk leert dat met name de boekenketens en -clubs met een zekere regelmaat tegen het NBA ageren, wordt het eendrachtig ondersteund door de zelfstandige boekhandel, de uitgeverij en de auteur.²⁵ De bedreiging van de vaste boekenprijs in Groot-Brittannië en Ierland komt met name van de kant van de Europese Gemeenschap. Deze bedreiging kan vooral voor Ierland grote

gevolgen hebben, daar ongeveer de helft van de in Ierland verkochte boeken uit geïmporteerde boeken uit Groot-Brittannië bestaat.²⁶ In 1986 gaf de Europese Commissie 'a statement of objectives on the applications of the NBA for trade between member states and in particular between the UK and the Republic of Ireland' uit.²⁷ In vervolg hierop verbood de Europese Commissie in 1988 collectieve verticale prijsafspraken tussen Britse uitgevers en boekhandelaren, waaraan dus niet alleen Britse maar ook Ierse handelaren gebonden waren. In haar toelichting zegt de Europese Commissie dat dergelijke afspraken de concurrentie beperken en onverenigbaar zijn met het EG-verdrag in zoverre het de handel tussen lidstaten betreft.²⁸ Vertegenwoordigers van het boekenvak gingen met succes tegen deze uitspraak in beroep: de beslissing werd door het Europese Hof in 1989 opgeschort.²⁹ Op 9 juli 1992 is in een arrest het NBA strijdig met het EG-recht verklaard. De Ierse boekenmarkt kan nu in eenzelfde situatie terecht komen als de Belgische markt na de uitspraak van het Europese Hof in 1984.

In tegenstelling tot de Europese Commissie heeft het Europese Parlement zich altijd voor een vaste prijs voor het boek uitgesproken.³⁰ In verschillende besluiten heeft het het belang van prijsbinding voor produkten van de uitgeverij onderstreept, onder andere door te wijzen op hun belang bij het behoud van de verschillende Europese culturele identiteiten. Het Europese Parlement heeft steeds weer geprobeerd de Europese Commissie te bewegen tot het verlenen van een vrijstelling van het boek voor het verbod op concurrentiebeperkende regelingen³¹, immers 'het boek is niet zomaar een produkt als elk ander (...). Het boek is in beginsel (...) geen vervangbaar produkt.'³² De Europese Commissie ging echter niet op deze verzoeken in. Pas halverwege de jaren tachtig

veranderde zij, onder druk van het Europese Parlement en de ministers van cultuur van diverse lidstaten, van mening. In een mededeling van mei 1985 neemt zij de argumentatie van de aanhangers van de vaste prijs over.³³ Zij pleit nu voor een gemeenschappelijke regeling die het binden van de prijs van het boek verplicht stelt. Slechts enige maanden later, na consultering van belangenorganisaties en regeringen over haar voorstel, deelde de Europese Commissie de Europese Raad mee dat de nationale regelingen naar tevredenheid functioneren en een gemeenschappelijke regeling niet noodzakelijk is.³⁴

Naast het Europese Parlement dringt ook het Europese boekenvak bij de Europese Commissie aan op een oplossing voor het probleem van de vaste boekenprijs. In 1985 vond een conferentie plaats over de rol van het boek in een verenigd Europa. De conferentie werd afgesloten met een 'proposition for a community directive on book prices in the member states of the European Community, a European Floor Price'. Ook dit voorstel, voor een door de uitgever vastgestelde minimumprijs binnen de Europese Gemeenschap, dus met grensoverschrijdende werking, leidde niet tot verdere stappen van de Europese Commissie.³⁵ Twee jaar later besloten de Europese Vereniging van Uitgevers (GELC) en de Europese Vereniging van Boekverkopers (GALC) het idee van een 'European Floor Price' nogmaals onder de aandacht van de Europese Commissie te brengen. Tot op heden heeft de Europese Commissie dit voorstel, ondanks een nieuw verzoek in 1989, niet overgenomen.³⁶ In 1989 verklaarde zij echter te willen onderzoeken of er alternatieven zijn voor de bestaande prijsregelingen voor het boek, waarbij met name aandacht geschonken moet worden aan de problemen in het grensoverschrijdende verkeer in de taalgebieden. Tot dusverre heeft de Europese Commissie het bij woorden gelaten.³⁷

Zij bevestigde zelfs het standpunt uit 1985 dat de nationale regelingen naar tevredenheid functioneren en actie op dit gebied niet nodig is.³⁸

Door het verbod op grensoverschrijdende prijsafspraken wordt de vaste prijs ook door verkoopkanalen buiten het eigenlijke boekenvak bedreigd. De nationale systemen kunnen namelijk niet verbieden dat, zoals bijvoorbeeld in het Nederlandse taalgebied gebeurt, boeken van Nederlandse uitgeverij die uit België geïmporteerd worden, tegen een lagere prijs dan die in Nederland verkocht worden.³⁹ Dit verschijnsel noemt men parallelimport. Niet-erkende detaillisten zoals bijvoorbeeld supermarkten kopen in België boeken van Nederlandse uitgeverij en bieden deze met zeer veel publiciteit tegen een lagere prijs aan.⁴⁰

Aan deze situatie kan alleen een eind komen als de Europese Gemeenschap erkent dat Nederland en Vlaanderen één taalgebied zijn, waar een reglement met één prijs voorgeschreven mag worden.⁴¹ Het zal duidelijk zijn dat een Europese richtlijn voor het boek, waarmee grensoverschrijdende prijsafspraken worden toegestaan, noodzakelijk is voor het behoud van de essentiële taak van de zelfstandige boekhandel: zorgen voor een pluriform aanbod, bereikbaar en betaalbaar voor de consument.⁴²

* Dit artikel is gebaseerd op de scriptie *Das Buch und sein Preis: ein Europäisches Problem*. Universiteit van Amsterdam; Faculteit der Letteren, november 1990.

Noten

1. *Het belang van de verticale prijsbinding voor het boekenvak in Europa*. Brussel: GELC, GALC, 1987, pp. 1-2. J. Pen. 'Een voertuig voor de beschaving.' In: *NRC Handelsblad*, 31-5-1985. *Witboek vaste boekenprijs*. 's-Gravenhage: Nederlandse Taalunie, Stichting Bibliographia Neerlandica, 1978, pp. 7-9.
2. *Het belang van de verticale prijsbinding voor het boekenvak in Europa*, 1987, p. 3.
3. Men spreekt van verticale prijsbinding wanneer de producent van een produkt, door middel van een vaste- of minimumprijs, de prijs bepaalt waarvoor het produkt door de detaillist aan de consument mag worden verkocht.
4. M. Dournes. 'Le prix unique du livre au regard du droit Européen.' In: *Bulletin des bibliothèques de France*, 1988, no. 1-2, p. 99.
5. *Witboek vaste boekenprijs*, 1978, p. 13.
6. Een richtlijn is een wettelijk instrument van het gemeenschapsbeleid. Een richtlijn is bindend, maar laat de nationale overheden vrijheid bij de wijze van uitvoering.
7. *Het belang van de verticale prijsbinding voor het boekenvak in Europa*, 1987, p. 9.
8. Idem.
9. J. Pen, 1985.
10. *Het belang van de verticale prijsbinding voor het boekenvak in Europa*, 1987, p. 6.
11. Idem.
12. J. Pen, 1985.
13. J. Kraakman. 'Wie bepaalt de prijs.' In: *Boekblad*, 1987, nr. 22, p. 9.
14. J. Honout. *Nederlands cultuurbeleid en Europese eenwording: letteren*. Rijswijk: 1989, p. 10.
15. J. Honout, 1989. D. Wallenfels. *Das Büchlein der Bücher oder warum ich preisgebunden bin*. Frankfurt (Main), 1982, p. 18.
16. J.A. Wamsteker. 'De vaste prijs van het boek: achtergronden van een "dubbeltje op zijn kant".' In: *Open*, jrg. 12, 1980, nr. 5, p. 251.
17. Idem. pp. 252-254.
18. U. Everling. 'Die rechtlichen Instrumente zur Verwirklichung des europäischen Binnenmarkts im Bereich des Buchhandels.' In: *Börsenblatt*, 1989, nr. 45, p. 1823.
19. J.A. Wamsteker, 1980, p. 241.
20. *Witboek vaste boekenprijs*, 1978, p. 15.
21. 'Nederlands-Vlaams boekenkartel van de baan.' In: *Europa van Morgen*, 18-1-1984, p. 20.
22. G. Christiaansen. 'Die Preisbindung als EG-Politik.' In: *Börsenblatt*, 1984, nr. 79, p. 2386.
23. 'Without r.p.m. - the Belgian experience.' In: *The Bookseller*, 15-7-1980, p. 1980.
24. *Das Büchlein der Bücher oder warum ich preisgebunden bin*, a.w., pp. 26-27. T. Godfray. *Country report from Booksellers Association of Great Britain and Ireland*. Frankfurt a/M: International Booksellers Association,

Selma Kuurstra

studeerde Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam en was in 1992 werkzaam als beleidsmedewerker Internationalisering bij de Hoge School Haarlem.

Marjolein Schat

studeerde Europese Studies aan de Universiteit van Amsterdam en was in 1992 werkzaam binnen het Faculty Management van ING Bank.

- 1990, p. 2. I. Jost. 'Multis schlagen Tempo an'. In: *Börsenblatt*, 1989, nr. 55, p. 2179.
25. E.R. Till. 'Sturm auf die Preisbindung'. In: *Börsenblatt*, 1989, nr. 5, p. 168.
26. 'Beschikking van de Commissie van 25-11-1981'. In: *Publikatieblad van de Europese Gemeenschappen*, 1982, nr. L 54/37, p. 17.
27. 'The Netbook Agreement'. In: *Annual Report 1987*. Londen: Booksellers Association of Great Britain and Ireland, 1988, p. 3.
28. 'European Commission puts law before health of Irish book trade'. In: *The Bookseller*, 16-12-1985, pp. 2359-2360.
29. 'Etappensieg für die Preisbindung'. In: *Börsenblatt*, 1989, nr. 57, p. 2236.
30. 'Europaparlament zur Preisbindung: die Notwendigkeit steht außer Frage'. In: *Börsenblatt*, 1987, nr. 33, p. 1233.
31. D. Wallenfels. 'Das System der vertikalen Preisbindung für Verlagserzeugnisse im EG-Binnenmarkt'. In: *Börsenblatt*, 1989, nr. 50, pp. 1986-1987.
32. *Verslag namens de Economische en Monetaire Commissie inzake de vaste boekenprijzen*. Europees Parlement, document 1-554/80, p. 9.
33. *Medeling van de Commissie aan de Raad inzake de invoering van een communautair systeem tot reglementering van de boekenprijs*. COM(85) 258 def., p. 2.
34. *Mededeling van de Commissie aan de Raad over de actie op boekengebied*. COM (85) 681 def., p. 7.
35. V. Menkes. 'The book in Europe.' In: *The Bookseller*, 22-6-1985, p. 2512.
36. 'GALC appeal on crossborder r.p.m.'. In: *The Bookseller*, 20-10-1989, p. 1284.
37. D. Wallenfels, 1989, p. 1986.
38. *Het boek en de lectuur: de culturele inzet van Europa*. Mededeling van de Commissie, COM(89) 258 def., pp. 4-5.
39. 'Boekenprijzen: een Europese zorg.' In: *Europa van Morgen*, 27-2-1985.
40. J.A. Wamsteker, 1989, p. 247.
41. *Witboek vaste boekenprijs*, 1978, p. 13.
42. 'Waar wachten we nog op met vaste prijs.' In: *Boekblad*, 1990, nr. 23, p. 20.

Bibliografische gegevens

Kuurstra, S. en M. Schat (1992) 'De vaste boekenprijs: een Europees probleem!'. In: *Boekmancahier*, jrg. 4, nr. 14, 458-462.